

Kulturotwórcza funkcja bajek i gier historycznych – koncepcja nauczania historii dzieci w wieku 1-4 lat

Martyna Białek

III Liceum Ogólnokształcące w Gdyni

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja poglądu, iż nawet dzieci w wieku 1–4 lat są w stanie przyswoić wiedzę z zakresu nauczania historii, o ile zostanie ona odpowiednio uproszczona. W tekście przedstawiona zostanie lapidarnie autorska koncepcja nauczania historii na bazie bajek przygotowanych z myślą o dzieciach, a zawierających proste pojęcia z zakresu nauczania przedmiotu.

Podstawy teoretyczne

W połowie XX wieku Jean Piaget¹ dokonał przełomu w dziedzinie badań nad psychologicznymi możliwościami dzieci. Wyodrębnił on cztery fazy rozwoju dzieci²:

- faza sensoromotoryczna (0–2 lat), gdzie dziecko rozróżnia siebie od otaczających je rzeczy, rozpoznaje siebie jako podmiot czynności (jestem karmione, a nie: mama mnie karmi), zaczyna działać zgodnie z intencjami, dostrzega permanencję zjawisk i obiektów (mama wychodzi – ale nie znika, bo za jakiś czas pojawia się znowu),

¹ Por. J. Piaget, *Studia z psychologii dziecka*, tłum. T. Kołakowska, PWN, Warszawa 2006.

Por. także B. Inhelder, J. Piaget, *The Growth of Logical Thinking from Childhood to Adolescence*, tłum. Anne Parsons, Stanley Milgram, Basic Books, New York 1958.

² Zob. J. Piaget, *Studia...* op. cit., s. 17–59.

- faza przedoperacyjna (2–7 lat), gdzie dziecko uczy się używania języka, przedstawiania obiektów i zjawisk za pomocą słów i obrazów, myśli egocentrycznie, jest niezdolne do przeprowadzania więcej niż jednej czynności jednocześnie,
- faza operacji konkretnych (7–11 lat), gdzie dziecko niezdolne jest do formułowania tez ani hipotez, klasyfikuje obiekty według ich cech, ale nie definicji, pojawia się myślenie abstrakcyjne oraz logiczne o czynnościach i ich konsekwencjach,
- faza operacji formalnych (od 12 r.ż.), gdzie dziecko formułuje tezy i hipotezy, logicznie myśli również o pojęciach abstrakcyjnych, zaczyna się interesować przyszością, ideami, metamyśleniem.

Zatem, według Piageta, dziecko niezdolne jest do myślenia abstrakcyjnego przed dwunastym rokiem życia³.

Margaret Donaldson⁴, Jerome Bruner⁵ i Lew Wygotski⁶ zakwestionowali sposób, w jaki Jean Piaget przeprowadził badania. Naukowcy ci stwierdzili, że dzieci są zdolne do myślenia w sposób abstrakcyjny, jeśli tylko wiedza przedstawiona jest w sposób dla nich zrozumiały i w przyjaznym środowisku. W rezultacie podważyli oni zasadność tych tez postawionych przez Jeana Piageta, które odnosiły się do abstrakcyjnego myślenia u dzieci poniżej 12 roku życia. Odrzucając te Piagetowskie postulaty, profesor Matthew Lipman wprowadził koncepcję nauczania filozofii dzieci poniżej siódmego roku życia (P4C)⁷. Dzisiaj wielu nauczycieli i wykładowców decyduje się poruszać zagadnienia natury filozoficznej z najmłodszymi uczniami⁸.

Nauki filozoficzne nie stanowią wyjątku w tej dziedzinie. Dzieci poddane odpowiedniej stymulacji już od pierwszych miesięcy życia, w wieku 3–4 lat są w stanie opowiadać krótkie, logiczne historyjki. Dzieci w wieku siedmiu lat mogą napisać nawet książkę – używając drugiego języka⁹. Tworzone przez dzieci historyjki często bazują na tematach abstrakcyjnych, takich jak miłość, przyjaźń czy smutek.

³ Por. J. Piaget, *The Child's Conception of The World*, tłum. J. Tomlinson, A. Tomlinson, Littlefield, Adams & co., 1997 Paterson.

Zob. też H. Gardner, *The Unschooled Mind: How Children Think and How Schools Should Teach*, Basic Books, 2004 New York, s. 27–29.

⁴ Por. Margaret Donaldson, *Myślenie dzieci*, tłum. A. Hunca-Bednarska, E. M. Hunca, Wiedza Powszechna, 1986 Warszawa.

⁵ Por. Jerome Bruner, *The Process of Education*, Harvard University Press, 1965 Cambridge, MA.

⁶ Por. Lew Wygotski, *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*, tłum. B. Grell, PWN, 2005 Warszawa.

⁷ P4C – Philosophy for Children – Filozofia dla Dzieci – koncepcja nauczania filozofii dzieci w wieku przed-szkolnym oraz wczesno szkolnym. Pobudzać ma ona myślenie filozoficzne oraz zadawanie pytań natury filozoficznej. Por. M. Lipman, A. M. Sharp, *Growing up with Philosophy*, Temple University Press, 1978 Philadelphia.

⁸ Zob. J. M. Lona, *A Bill of Human Rights: by Methow Valley Elementary School First and Second Grade Students*, "Questions: Philosophy for Young People" Nr 2, 2002 Charlottesville.

⁹ Zob. A. Hofman, *Rozbudzić geniusza*, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2008 Gdańsk, p. 159-161.

Autorska koncepcja

Autorka niniejszego tekstu wyraża pogląd, że dzieci już w wieku 1–4 lat są w stanie przyswoić odpowiednio zaprezentowaną wiedzę. Przedstawiona zostanie jej koncepcja nauczania pewnych elementów historii dzieci w wieku 1–4 lat – czyli ponad osiem lat wcześniej, niż rozpoczyna one jej naukę w szkole.

Autorka przeprowadziła niewielkie jakościowe badanie pilotażowe wśród grupy dzieci w wieku 3–5 lat. Wyniki badań kształtowały się następująco:

- wszystkie dzieci bardzo lubiły bajki, ale nie lubiły, gdy były one za długie;
- większości dzieci bardzo podobało się, że będą mogły osiągać lepsze wyniki w nauce od innych dzieci, gdy pójdą do szkoły, tylko jeśli będą słuchały teraz bajek¹⁰.

Należało zatem wykreować bajkę, która będzie krótka, ciekawa, ale jednocześnie pozwoli na przedstawienie dzieciom problemów historycznych. Autorka stworzyła więc wzór, który pozwoliłby na ich zaprezentowanie w sposób przystępny dla dzieci.

Ponieważ głównym celem jest pobudzenie umysłów dzieci do przyswojenia podstawowych procesów obecnych w historii, do bajek wprowadzono elementy pozytywnej podświadomej stymulacji. Autorka posłużyła się postacią przyjaznego nauczyciela, Pana Pandy, który prawdopodobnie dobrze wpasował się w schemat dziecięcej percepcji świata – biały i czarny to kolory o największym kontraście, a to on właśnie budzi zainteresowanie nawet u noworodków, które nie rozróżniają jeszcze odcieni kolorów¹¹. Wiele dzieci posiada misia pandę wśród swoich zabawek. Pomaga to we wczesnym formowaniu zainteresowań dziecka – jeśli samo ma misia pandę, chętnie będzie słuchało bajek przez niego opowiadanych. Jeżeli zaś te będą nawiązywały do tematów historycznych, dziecko polubi historię. Dzieci już w wieku trzech lat rozróżniają marki produktów¹², a od wieku dwóch lat rozwija się lojalność wobec marki¹³. Miś panda jest marką, która wypromowana wśród dzieci na wczesnym etapie ich dzieciństwa, może później skłonić je do czytania bajek historycznych. W obliczu przytoczonych badań w pełni zasadna jest stymulacja umysłu dziecka poprzez lubianą zabawkę (przyjemny bodziec), aby rozwijał się on w pożądanym przez nas kierunku.

¹⁰Badanie zostało przeprowadzone w marcu 2008 na grupie 30 dzieci w wieku 3–5 lat.

¹¹J. Dannemiller, *Relative Color Contrast Drives Competition in Early Exogenous Orienting*, "Infancy", Volume 3, Issue 3, Wisconsin-Madison, Rochester (NY) 2002, s. 275–301.

¹²P.M. Fischer, M.P. Schwartz, J.W. Richards Jr., A.O. Goldstein, T.H. Rojas, *Brand logo recognition by children aged 3 to 6 years. Mickey Mouse and Old Joe the Camel*, "Journal of American Medical Association", vol. 266, no. 22, American Medical Association, Chicago 1991.

¹³J.U. McNeal, *Kids as Customers: A Handbook of Marketing to Children*, Lexington Books, New York 1992.

Grupa wiekowa dzieci nauczanych to 1–4 lat, zatem wybór informacji musi być niezwykle uproszczony. Powinny one zostać poddane generalizacji. Bajki mają budować zrozumienie procesów historycznych oraz zainteresowanie historią, nie zaś zastąpić nauczanie tego przedmiotu w szkole. Bajki tworzyć będą fundamenty pod gromadzenie informacji w procesie późniejszej edukacji.

Ze względu na to bajki nie mogą zawierać dat czy nazw miejsc o znaczeniu historycznym. Nie mogą się w nich również pojawiać sceny okrucieństwa, sceny o zabarwieniu rasistowskim bądź w inny sposób nieadekwatne do wieku dzieci. Fakty i pojęcia muszą być dostosowane do wieku i poziomu rozumienia dzieci: na przykład pojęcie pieniądza powinno zostać zastąpione towarem, takim jak słodycze.

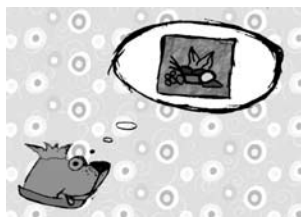
Zaprezentowana dalej bajka, opatrzona kolorowymi, przejrzystymi ilustracjami, przedstawia dzieciom rewolucję agrarną w Anglii na przełomie XVIII i XIX wieku. Niektóre słowa w tekście zastąpiono obrazkami, aby dziecko mogło uczestniczyć w odczytywaniu historyjki, co czyni ją dla niego bardziej interesującą, a ponadto wprowadza elementy wczesnej nauki czytania.

1

Mr. sits in an armchair.
 "Hello kids," he says. "What are you eating?"
 " with salad," answers frog.
 " ?" asks Mr. . "Who knows what is made of?"
 "Grain!" answers Dog. "Isn't it?"
 "Yes, it is," agrees Mr. .

2

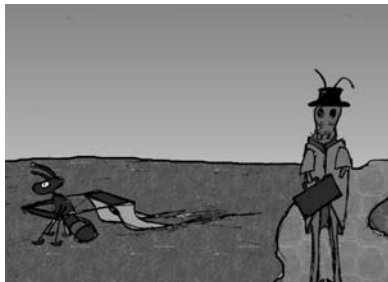
"And where do you buy ?" asks Mr.
 "In a shop," says frog.
 "Good," says Mr. . "But do you know once in England there were no shops?"
 "What did people eat?" worries Rabbit.
 "They baked their own . And they made their own . They were less beautiful but people had only some land and had to do everything on their own. They could not go and buy it."
 "What happened that now we have shops?" asks frog.

3

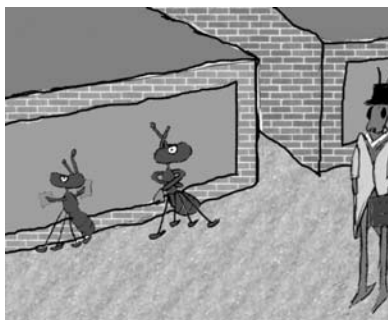
"It was very long time ago... Two hundred years, can you imagine?! And there lived and . They lived together and worked together. But then wanted to have the land for themselves. They bought it from the other who moved to the cities. had big plots of land, but had nothing. They had no and were hungry."

4

"What did the poor do?" asked Rabbit.
 "They went to the cities to find job. In the cities there were shops but not enough jobs, and the could not have and . But the were working hard for and other things."
 "Good they did," said Dog.

5

"But what with the ? Did they plant everything on their own?" asked frog.
 "Of course not! Some were left," explained Mr. .
 "But were they enough?" worried frog.
 "No, but bought machines. The few could do the work themselves with the machines. It was easier. They did not have to pull things or to dig but had machines which had done their job"

6

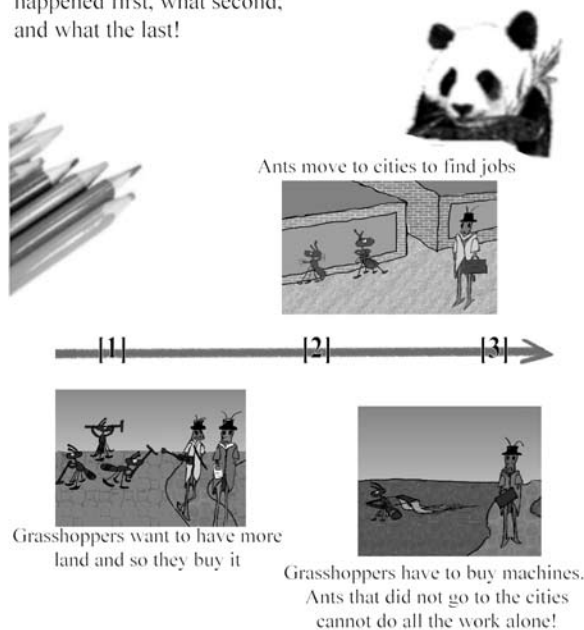

"That's good," cheers up Dog.
 "So now you know, that the made the move to the cities.
 had to find new jobs. couldn't do the work alone. They bought special machines to do the work in the fields."
 "Yes!" said Dog, Frog and Rabbit.

Aby dzieci zainteresować oraz pozwolić im lepiej przyswoić zdobytą wiedzę, każda bajka opatrzona jest kilkoma ćwiczeniami. Są one łatwe i niekoniecznie wiążą się z nuczaniem historii. Wyjątkiem jest ćwiczenie pozwalające dzieciom zapoznać się z za-

gadnieniem osi czasowej, a więc i zrozumieniem, co zdarzyło się wcześniej, a co później. Służy ono rozwinięciu umiejętności osadzania zdarzeń w czasie.

Task 2. Mr. Panda wants Frog, Dog and Rabbit to remember the order of the events in the story he told. Sadly, he forgot to take his crayons with him. Take your crayons, and decide, what happened first, what second, and what the last!

Ants move to cities to find jobs

Grasshoppers want to have more land and so they buy it

Grasshoppers have to buy machines. Ants that did not go to the cities cannot do all the work alone!

Rys. Zadanie przybliżające umiejscawianie zdarzeń na osi czasowej.

Cele koncepcji

Cele ogólne zaprezentowanej przez autorkę koncepcji nauczania historii to:

- rozwinięcie kompetencji czasowej dziecka,
- promowanie autonomii dziecka,
- promowanie kreatywności poprzez wychodzenie poza dostarczone informacje¹⁴.

¹⁴Por. J.S. Bruner; *Beyond the Information Given*, Norton, New York 1973.

Cele szczegółowe:

- rozwój inteligencji emocjonalnej dziecka poprzez stymulację sympatycznym misiem, nawiązującym pozytywną relację z dzieckiem,
- rozwój inteligencji społecznej, wprowadzenie pojęcia grupy społecznej (w bardzo ogólnej formie), szansa zrozumienia relacji między grupami społeczeństwa,
- wprowadzenie bodźców intelektualnych spoza środowiska dziecka, jak np. zagadnienia czasowe, historyczne czy społeczne.

Cele operacyjne oraz przewidywane trudności:

- rozwinięcie umiejętności koncentracji dziecka na czas dłuższy niż dwie minuty,
- próba zrozumienia emocji, przekazu niewerbalnego poprzez ilustracje,
- współpraca z rodzicami, rozwinięcie podstawowej kompetencji u rodziców dzieci, postawienie na regularność, a z tym wprowadzenie u rodziców nawyku czytania i dyskusowania z dziećmi.

Podsumowanie

Zaprezentowanie dziecku w wieku 1–4 lat zagadnień historycznych będzie oddziaływać na rozwój jego umysłu i rozwijać zainteresowania. Owo szeroko pojęte uczenie się historii koreluje z rozwojem u dziecka inteligencji zarówno naturalistycznej, logiczno-matematycznej, jak i lingwistycznej¹⁵.

Projekt może zostać wykorzystany do nauczania starszych dzieci nieanglojęzycznych. Zacieśnia on więzy między rodzicem a dzieckiem, wymagając ścisłej współpracy z rodzicami oraz wyrobienia w rodzicach nawyku czytania dziecku.

Wczesna prezentacja procesów historycznych podniesie zdolność przyswajania wiedzy z historii oraz dodatkowo wpłynie na rozumienie przez dziecko procesów zachodzących w dzisiejszym społeczeństwie. Cytując Alphonse'a de Lemartine¹⁶, „Historia naucza wszystkiego: nawet przeszłości”.

Obecnie projekt znajduje się w fazie testów próbnych przeprowadzanych niekomercyjnie na niewielkiej grupie dzieci. Dalsze implikacje praktyczne oraz teoretyczne autorka pozostawia naukowcom-ludologom w celu popularyzacji wprowadzania elementów historii do dydaktyki oraz technik ludycznych w odniesieniu do najmłodszych dzieci.

¹⁵ Por. koncepcję inteligencji wielorakich Howarda Gardniera (Gardner wyróżnia ponad siedem rodzajów inteligencji). Zob. H. Gardner, *The Disciplined Mind: Beyond Facts and Standardized Tests, the K-12 Education that Every Child Deserves*, Penguin Books, New York 2000.

¹⁶ Tłumaczenie autorki.

Literatura

- Bruner J.S., 1965, *The Process of Education*, Harvard University Press, Cambridge (MA).
- Bruner J.S., 1973, *Beyond the Information Given*, Norton, New York.
- Dannemiller J., 2002, *Relative Color Contrast Drives Competition in Early Exogenous Orienting*, "Infancy", vol. 3, issue 3, Wisconsin-Madison, Rochester (NY).
- Donaldson M., 1986, *Myslenie dzieci*, tłum. A. Hunca-Bednarska, E.M. Hunca, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Fisher P.M., Schwartz M.P., Richards J.W., Goldstein A.O., Rojas T.H., 1991, *Brand Logo Recognition by Children Aged 3 to 6 Years. Mickey Mouse and Old Joe the Camel*, "Journal of American Medical Association", vol. 266, issue 22, American Medical Association, Chicago.
- Gardner H., 2000, *The Disciplined Mind. Beyond Facts and Standardised Tests, the K-12 Education that Every Child Deserves*, Penguin Books, New York.
- Gardner H., 2004, *The Unschooled Mind. How Children Think and How Schools Should Teach*, Basic Books, New York.
- Hirsch J., Kim K., 1997, *Distinct Cortical Areas Associated with native and second languages*, "Nature", vol. 388, Nature Publishing Group, New York.
- Hofman A., 2007, *Teoria Jeana Piageta a indywidualizacja procesu nauczania dzieci w wieku przedszkolnym*, „Języki Obce w Szkole”, nr 3, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa.
- Hofman A., 2007, *Teoria inteligencji wielorakich Howarda Gardnera a zagadnienie indywidualizacji i procesu nauczania L2*, Przegląd Glottodydaktyczny, t. 24, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Siedlce.
- Hofman A., 2008, *Rozbudzić geniusza. Angielski w indywidualnym wszechstronnym nauczaniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Jung C.G., 1971, *Psychological Types. Collected works of C.G. Jung, Vol. 6*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Lipman M., Sharp A.M., 1978, *Growing up with Philosophy*, Temple University Press, Philadelphia.
- Lona J.M., 2002, *A Bill of Human Rights: by Methow Valley Elementary School First and Second Grade Students*, "Questions: Philosophy for Young People", nr 2, Charlottesville.
- McNeal J.U., 1992, *Kids as Customers: A Handbook of Marketing to Children*, Lexington Books, New York.
- Mechelli A., Price C., 2005, *Voxel-Based Morphometry of the Human Brain: Methods and Applications*, "Current Medical Imaging Reviews", Bentham Science Publishers, Boca Raton (FL).
- Piaget J., Inhelder B., 1958, *The Growth of Logical Thinking from Childhood to Adolescence*, tłum. Anne Parsons, Stanley Milgram, New York.
- Piaget J., 1960, *The Child's Conception of the World*, tłum. J. Tomlinson, A. Tomlinson, Littlefield, Adams & co., Paterson.
- Piaget J., 2006, *Studia z psychologii dziecka*, tłum. T. Kołakowska, PWN, Warszawa.
- Wygotski L., 2005, *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*, tłum. B. Grell, PWN, Warszawa.
- Zubelewicz J., 2003, *Dwie filozofie: aksjocentryzm i pajdocentryzm*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.

Martyna Białek – uczennica Grade Ten Middle Years Programme, III L.O. w Gdyni z Oddziałami Matury Międzynarodowej, Gdynia
bialek.martyna@gmail.com

* * *

Kulturotwórcza funkcja bajek i gier historycznych – koncepcja nauczania historii dzieci w wieku 1–4 lat

Streszczenie

Autorka prezentuje innowacyjny program nauczania historii dzieci w wieku 1–4 lat w sposób dla nich zaadaptowany i przyjazny. Ma on na celu wytłumaczenie dzieciom procesów i wydarzeń, które miały miejsce w przeszłości i doprowadziły do rozwoju ludzkiej cywilizacji. Taka forma prezentacji historii dzieciom stwarza podstawy do dalszego pogłębiania wiedzy w szkole, a także pozwala im urzec się historią, zanim zostaną zmuszone, aby się jej uczyć.

The culture-forming function of fairy tales and history games – a concept for teaching history to children aged 1–4

Summary

The author presents an innovative concept for teaching history to children aged 1–4 in a way adapted for children and in a friendly form. The concept explains to children events and processes that took place in the past and which were crucial for the development of human civilisation. Such a presentation of history to children creates a background to the further process of collecting information at school and allows children to become fascinated by history before they are forced to learn it.